

O tradiciji sufizma u Gračanici

SMAJO EF. MUSTAFIĆ
.....

SUFIZAM KAO fenomen islamske duhovnosti i zbilje koji je odnjegovao muslimanski genij u višestoljetnoj tradiciji islama u široj kulturnoj, pa i vjerskoj javnosti još uvijek nije dovoljno poznat. Promocija i javno predstavljanje više knjiga h. šejh Mustafe ef. Čajlakovića iz domena islamske duhovnosti i sufizma početkom 2008. godine u Gračanici, povod je da se progovori nešto više i ukaže na značajnu tradiciju sufizma u ovom gradu.

Sufizam je kasniji izraz za duhovnu školu u islamu, jer se u ranijoj fazi za ovaj pojam uglavnom koristio izraz *tesawuf*. Etimologija te riječi vezuje se za riječ *suf* – što znači grubo sukno od uvaljane vune. Od tog sukna krojila se odjeća skromnih i pobožnih ljudi, a i nošnja poslanika i pastira jer su svi glasonoše Božje riječi bili pastiri. Sufije se rado pozivaju na tu činjenicu i posebno je ističu. Neki povezuju etimologiju ove riječi sa stanovnicima trijema Asahabu safa mada mnogi autoriteti odbacuju ovu etimologiju riječi sufizam.

Sufizam je ezoterijska zbilja islama ili unutarnji pristup islamskoj egzegezi, odnosno razumijevanju vjere. Odavno je u islamskoj tradiciji prihvaćen ezoterizam kao unutrašnji pristup razumijevanju islamskog kreda (batin) i egzoterizam kao vanjski pristup istog tog razumijevanja. (zahir). Sufijsko razviđanje i razumijevanje vjere je ezoterizam par ekselence. Iz tog razloga se za sufizam može reći da čuva globalnu duhovnu tradiciju islama od jednokratne upotrebe i bilo kog

oblika zloupotrebe. Sufizam je sama unutarnja zbilja islamskog vjerovanja.

Sufije svoje učenje nedvojbeno temelje na Kur'anu i Hadisu. Međutim, njihovo razviđanje ili egzegeza je ezoterijska, uranjanje u najskrivenije tajne Božje i poslaničke riječi i prakse. Božji govor je neiscrpna riznica znanja koja se može razumijevati sa različitim pristupima tako da je sufizam dao svoj doprinos u potpunijem razumijevanju islamskog vjerovanja.

U svom razviđanju značenja Kur'ana oni se koriste raznoraznim stilskim figurama, a posebno alegorijama, parabolama i dvosmislenim izrazima. To je razlog što su često bili pogrešno shvaćeni i nerijetko osuđivani od oficijelne uleme, pa i od izvjesnog broja običnog puka. Važno je napomenuti da se sufije većine tarikata (derviških redova) nisu distancirali od šerijata nego je šerijat bio uvijek njihov put i kapija do spoznajnog prispjeća. Na sufije treba gledati kao na sasvim normalne muslimane koji poštuju šerijatske norme, ali u želji da učine više od onoga što je šerijatskim propisom određeno, oni upražnjavaju zikr (u značenju: pobožno izgovaranje, invokacija Božjeg imena) u višoj mjeri što je odziv na kur'ansko isticanje „**onih koji spominju Allaha stojeći sjedeći i ležeći i razmišljaju o stvaranju nebesa i Zemlje pa uzviču: Bože ti nisi ovo uzalud stvorio. Slava Tebi i sačuvaj nas od džehenemske vatre.**“ Zikr je intezivirani oblik nafile kao što to može biti post, noćne nafile, sadaka isl.

Sufijski put spoznaje uzlazno spozajno razosobljenje, suprotan postupak od božanskog očitujućeg pohoda. Prema hadiskoj predaji, Bog je bio sam pa je odlučio da se ukaže ili očituje. Božansko očitovanje je dvovrсно: putem svog stvoriteljskog pohoda, silazno očitujuće uosobljenje u svjetovima metakozmosa i kozmosa. Obrnutim ritmom, uzlazno spoznajnim razosobljenjem se postiže vrhunac spoznaje, ponovno nestajane u božanskom biću iz kojeg je i proistekao.

Ovdje smo kod fenomena *fane*, veoma prisutnog u sufijskom odmišljanju. Do razosobljenja se dolazi veoma mukotrпно, uz veliko samoodricanje od svih dunjalučkih (ovozemaljskih) ljepota, postupno, prvo od lakših pa do težih. Na tom putu se smjenjuju postaje (mekami) i stanja (ahvali) i konačnog prispjeća do duhovne svete Sinajske gore i plamtećeg grma, gdje se otkrivaju sve Božanske tajne na sliku Musaa a.s., na koga se sufije rado pozivaju i na njegovog duhovnog vođu Hidra kao rodonačelnika u svojoj duhovnoj silsili. Inače putnik tarikata je salik koji se probija bespućima i vrlletima na tegobnom putu spoznaje do potpunog očišćenja od profanog i uranjanja u sakralne obzire.

Kada salik – putnik na putu spoznaje dostigne potpuni stupanj spoznaje, događa se potpuno očišćenje srca, izglacano do vrhunskog sjaja u kome se ogledaju svi metakozmički i kozmički obziri svjetova pa i sam Božanski prijestol–Aršurrahman–kada salika ne interesuje ništa osim Bliskog Božjeg prisustva i kada u njegovom srcu nema mjesta za bilo šta osim za Božje biće. Duhovni putnik tada nijemo ćuti, on nema riječi pred ljepotom koja mu se ukazala.

Sufije vezuju svoje rodoslovlje (silsilu) na duhovnoj metapovijesnoj ravni za H. Hidra.

U hijeropovijesnoj (svetopovijesnoj) ravni svoje rodoslovlje vezuju za glasonoše Božje riječi koji su u sufi odjeći afirmisali način života ekvivalentan sufijskoj gnozi.

U povijesnoj ravni oni se rado pozivaju na Poslanika, a.s. kao rodoslovnika njihove tradicije sa svojim noćnim bdijenjen i kijamom da bi je nastavili preko vrljih ashaba, pogotovu Ashabissafa–stanovnike trijema Poslanikove džamije. Naravno o ovome su podijeljena mišljenja, ali vrijedi to spomenuti.

Ovo je teoretsko prestavljanje sufizma, a iskustvena spoznaja je sasvim nešto drugo. Iskustve-

na spoznaja je znanje salika što mukotrпно traga za Konačnom istinom, trnovitim i vrletnim stazama, odričući se svih dunjalučkih ljepota kako bi bio siguran u zadobijanju krajnje ljepote i gledanja u Božje lice u koje je zaljubljen. Zagledan u Božju ljepotu, on naprosto ne može da vidi bilo kakvu ljepotu ovog svijeta. Nemoguće je neko me objasniti vrijednosti namaza i posta ako ih ne upražnjava.

Sufizam je dao svoj obol islamskoj duhovnosti kulturi i civilizaciji. Bez sufizma islamska duhovnost, kultura i civilizacija bila bi znatno siromašnija. Ukupan obzir duhovne književnosti; ilahije, kaside i hikaje su odnjegovane u okrilju sufizma i sufijskog genija.

Čini mi se da bi bez sufizma islamska duhovnost bila ogoljena kao skresano stablo. Islamska civilizacija bi bila siromašnija i u urbanom smislu bez tekija, hanikaha i turbeta koji dopadljivo upotpunjuju ambijentalnost islamskih čaršija i islamsku arhitekturu.

Tradicija sufizma je ostavila velikog traga u ukupnoj duhovnosti Bosne i Hercegovine, pa i Gračanice i okoline. Postojanje tekije od 16. stoljeća, brojnih sufija tokom cijelog osmanskog perioda i razvijene sufijske duhovnosti, ostavilo je značajan uticaj na narodnu duhovnost ovog kraja do današnjih dana. To prepoznajemo u brojnim predanjima i legendama, čije korijene, neosporno možemo naći u sufijskoj duhovnosti. Nisu sva mjesta imala ni zaljubljenike u bilježenje događaja poput Bašeskije i drugih lokalnih "bašeskija". Sve ovo bi mogli biti razlozi zbog kojih je teško doći do autentičnih historijskih podataka u rasvjetljavanju kulturno-historijskih prilika nekoga mjesta i razlog da se u pokušajima njihovog rasvjetljavanja često koriste kazivanja, koja su istina prenošena s koljena na koljeno, ali često i bajkovitog sadržaja. Tako su široko rasprostranjena kazivanja diljem naših prostora o šehidu konjaniku koji jaše na konju sa sopstvenom posjećenom gla-

vom u rukama, koji pada kada ga neko prvi vidi, a on biva ukopan na tom mjestu, njegov mezar postaje svojevrsno svetište (kultno mjesto).

Interesantno je kazivanje o muderisu Mehmed ef. Pisakvici, koje mi je ispričao Sulejman Spahić, sin Omera iz Pisakvice, a njemu je pričao njegov otac Mustafa efendija zvani Mušo. Odlučio sam se da navedem to kazivanje po sjećanju, zbog činjenice da je Mehmed efendija Pisakvica, jedan od tipičnih predstavnika sufizma, kojeg dobro poznaje narodna tradicija. On se pored, muderiske dužnosti, bavio prepisivanjem Kur'ani kerima. Takav jedan primjerak Kur'ana – rukopisa je namijenio kao vakuf mahali Drafnići, u čijem se sastavu danas nalazi mahala Trepanići, odnosno Pervane mahala ili prvobitno nazvana Mahala Časne džamije.

U kazivanju o Mehmed ef. Piskavici se ističe da je bio „dobri“ i da je imao nadnaravne moći (keramete). Navodi se sljedeći slučaj: prolazeći kroz Gračanicu, neka vojska, vjerovatno muslimanska, morala je zastati na izlazu iz Gračanice, gdje im bio top zapao u blato. Pored svih nastojanja da ga izvuku, uz mnoštvo ljudi i zaprega, vojnici u tome nisu uspjeli. Tada je naišao neki mještanin i rekao zapovjedniku da im može, uz Božiju pomoć, pomoći samo Mehmed efendija. Nakon što se raspitao ko je taj čovjek i gdje živi, poslao je dva vojnika po njega. Kad su vojnici objasnili Mehmed efendiji Piskavici razlog svog dolaska, on im je rekao da se vrate nazad, a da će on doći za njima. Kada su mu rekli da se ne smiju vratiti bez njega, rekao im je da idu i da ništa ne brinu. I dok su se vojnici vratili nazad, top je već bio izvučen. Ugledavši to, rekli kako im je žao što su uzalud „bihuzurili“ čovjeka. Međutim oni koji su ih čuli ispričali su im kako je došao neki čovjek, izvezao sve konje, osim jednoga i naredio da se svi ljudi (vojska) odmaknu, a potom se obratio konju: "Hoćemo li s Božjom pomoći". Konj je trgnuo i potegnuo top i izvukao ga, a na pitanje kada je to uradio odgovorili su: "Samo što je otišao iza onoga brda".□